

n.a.v. A.A. van der Schans, *Kuyper en Kersten: IJveraars voor herkerstening van onze samenleving* (Den Haag-Leiden: Groen en Zoon, 1992) 148 blz., prijs f 19,95.

Kuyper en Kersten op de weegschaal

– door Arnold Poelman –

Transparant 6.1 (1995) 36

In het huidige christelijke politieke denken zijn de sporen van de worsteling met de begrippen theocratie en democratie bij sommige partijen nog steeds terug te vinden. En dat zal voorlopig ook wel zo blijven. Elk van de christelijke partijen heeft daarbij weer een andere oplossing gekozen. De SGP wil zich in ieder geval per se theocratisch blijven noemen hoewel er meer dan één interpretatie van in omloop is. En ook dat zal (voorlopig?) wel zo blijven. In een al weer enige tijd geleden verschenen boekje bespreekt de historicus en SGP-er Van der Schans twee ‘oplossingen’ voor het dilemma theocratie en democratie, namelijk de ‘kuyperiaanse’ en de wat ik maar noem ‘kerstenistische’.

Zoals hij in zijn inleiding stelt is het boek ook tot stand gekomen vanwege de vragen waarmee hij als SGP-raadslid in de politieke praktijk werd geconfronteerd. Want hoe kan het ideaal van de theocratie nog iets betekenen als de meerderheid van de (gemeentelijke) bevolking volstrekt niets meer afweet van God? Wat betekent het hameren op artikel 36 onverkort nog als het Nederlandse volk zelfs geen weet meer heeft van de bijbel? Hoe ver strekt de geestelijke vrijheid voor anderen zich uit? Een bekend probleem voor alle christelijke partijen.

Verreweg het grootste gedeelte van het boek wordt gevuld door een historische verhandeling over de twee klokkenluiders van de gereformeerde gezindte, Kuyper en Kersten. Van der Schans komt tot een eerlijke taxatie van wat Kuyper bewoog toen hij het klokketouw in handen nam. Terecht wijst hij op de vaak vergeten Kuyper van de meditatie, die een heel andere zijde van Kuyper laten zien dan de strateeg die met een voor die tijd progressieve werkwijze alsmaar organisaties en bladen bleef stichten.

Vervolgens geeft Van der Schans een overzicht van de tijd waarin de jonge Kuyper opgroeide. Het was de tijd van de verlichte theologen die God nog net niet afzwoeren, van een rationalistisch denkklimaat in de kerken en een minachting van alles wat zich beriep op de confessie en al het andere goede dat ‘Dordt’ aan concreet belijden heeft te bieden.

Terecht signaleert Van der Schans de grote overeenkomsten en verschillen tussen Kuyper en Kersten. Ook Kersten stichtte een politieke partij annex partijblad en was de emancipator van een zich achtergesteld voelend deel van de bevolking. Ook Kersten probeerde vanuit theologische opvattingen Gods woord toe te passen op de dagelijkse praktijk. Maar in de toepassing liepen de wegen uiteen. Voor Kersten waren het onverkorte artikel 36, een onverkort onverzoenlijke houding ten opzichte van Rome en het vasthouden aan het oudtestamentische Israël als lichtend voorbeeld voor Nederland drie onopgeelbare uitgangspunten. Kuyper daarentegen had niet alleen idealen, maar moest die ook in de praktijk zien waar te maken. Veel nadrukkelijker dan Kersten verdisconteerde Kuyper in zijn denken de maatschappelijke omslag die in de Nederlandse samenleving aan het eind van de negentiende eeuw had plaatsgevonden. Kuyper sloot compromissen, was soms een uitnemend tacticus en werkte op gezette tijden nauw samen met de Rooms.

Ook staat Van der Schans stil bij de langzame, maar belangrijke verschuiving binnen de SGP in de betekenis van het begrip theocratie zoals die onder het leiderschap van ds. Abma plaatsvond. Abma oriënteerde zich meer op het gedachtegoed van de Hervormde theoloog

van Ruler dan op de oude Kersten. Het onverkorte artikel 36 werd verdrongen door de meer algemene notie van theocratie waarin theocratie niet meer, (maar ook niet minder!) wil zeggen dat de Heer regeert.

Van der Schans beschrijft niet alleen, hij bekritiseert ook. Zijn grootste bezwaar tegen Kuyper blijft “dat hij in al zijn theologische en politieke constructies, geen of onvoldoende oog heeft voor de bijbelse realiteit, dat de mens ondanks ontvangen genade toch nog vlees blijft”. Het ‘struikgewas van de menselijke voldoening’ werd bij Kuyper niet volledig de pas afgesneden zodat de gearriveerdheid gemakkelijk de kop kon opsteken.

Kerstens uitgangspunten liepen dit gevaar niet, maar vertoonden een inherente tegenstrijdigheid die volgens van der Schans bn de SGP tot op de dag van vandaag niet is opgelost. Hoe kan men de theocratie realiseren in het kader van de democratie?

Terecht relativeert Van der Schans ook Kerstens mystificering van de Republiek in de 17^e eeuw. Uit de boeken van R.B. Evenhuis over Amsterdam in de zestiende en zeventiende eeuw rijst een heel ander en vooral gecompliceerder beeld op. De verhouding tussen predikanten en burgemeesters was soms hannonicus, maar even vaak wemelde het van conflicten. De burgemeesters lieten er echter geen gras over groeien als de predikanten het echt te bont maakten. De Engelse historicus en theoloog A.E. Mc Grath komt voor Genève uit Calvijns tijd tot eenzelfde conclusie. Ook hij constateerde dat de Geneefse overheid haar eigen bevoegdheden nauwkeurig bewaakte en indien nodig niet schroomde ze ook te gebruiken. Zeker ook tegen de ‘niet-burger’ Calvijn.

Blijft over de vraag hoe de SGP-er van der Schans vanuit zijn politieke praktijk om wil gaan met de erfenis van Kersten. Op dit punt blijft hij wat in het vage. Soms lijkt het alsof er sprake is van een niet kunnen of niet willen verstaan van de Kuyperianen en de Kerstenisten. Zo vind ik het opmerkelijk wanneer hij, na al het goede over Kuyper, toch weer op pag. 132 over Kuyper opmerkt: “Kuyper heeft de klassiek gereformeerde visie van het theocratisch beginsel, zoals dat in artikel 36 van de NGB vastgelegd is, losgelaten. Ten diepste moeten we dit als een verarming zien. De ware theocraat erkent dat de overheid God moet dienen door publiekelijk voor zijn rechten op te komen. In dit licht gezien is het verdedigen van godsdienstvrijheid niet vol te houden.” Maar is het niet evenzeer klassiek gereformeerd indien de overheid zich bewust is van haar eigen principiële begrensde bevoegdheid ten opzichte van de gewetens en nauw daarmee in verband staande godsdienstige uitingen van haar burgers? En is het binnen de SGP geldende (en nog steeds gehanteerde?) onderscheid tussen gewetensvrijheid voor andersdenkenden en godsdienstvrijheid niet een farce? Naar mijn opvatting is christelijke tolerantie (dus niet onverschilligheid!) van de overheid jegens andere godsdiensten juist een belangrijk onderdeel van gereformeerd denken en dacht Kuyper op dit punt gereformeerder dan Kersten.

En wat heb je aan Kerstens principes in 1994 als je als SGP raadslid of parlamentslid wordt geconfronteerd met de vraag of (subsidiëring van) gebedsruimte(n) voor islamieten toegestaan is of niet? Kan ook het islamitische onderwijs in de optiek van de SGP beschouwd worden als een officieel erkende stroming in het Nederlandse volk met alle daarbij horende faciliteiten? En mogen islamitische geestelijke verzorgers in de krijgsmacht ook door de Nederlandse overheid worden betaald zoals nu gebeurt met de christelijke, joodse en humanistische?

Toch zou een helder en overtuigend antwoord op deze vragen van de zijde van de SGP op deze vragen van groot belang zijn voor de partij. Van der Schans vraagt zich veel af, maar geeft nauwelijks antwoord. Maar misschien schrijft van der Schans nog een tweede boek waarin hij daar op ingaat. Dit boek biedt in ieder geval een handzaam overzicht van twee richtingen in de christelijke politiek die, hoewel ‘stoeiend op dezelfde wortel’, elkaar nog steeds moeilijk verstaan.